

Pedagogika, 1983. – Т.1. - S.184-222. 4. **Leont'ev A.N.** Obshee ponjatie o dejatel'nosti /A.N.Leont'ev //Osnovy teorii rechevoj dejatel'nosti. – M.: Nauka, 1974. – S.5-20. 5. **Leont'ev A.N.** Ponjatie otrazhenija i ego znachenie dlja psihologi / A.N.Leont'ev // Sbornik: XVIII Mezhdunarodnyj psihologicheskij kongress. 4-11 avgusta 1966 goda. – M.: Nauka, 1966. – S.8-20. 6. **Lomov B.F.** Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii / B.F.Lomov. – M.: Nauka, 1984. – 445 s. 7. **Rubinshtejn S.L.** Osnovy obshhej psihologii / Rubinshtejn S.L. – SPb.: Piter, 2005. – S.102. 8. Hohlina O.P. Metodologichni j teoretichni osnovi psihologii: Navchal'nij posibnik / Hohlina Olena Petrivna – K.: Nac. akad. vnutr. sprav, 2014. – 232 s. 9. **Hohlina O.P.** Kategorija svidomosti: sut' ta vikoristannja u pedagogichnomu procesi special'nogo osvith'nogo zakladu / Hohlina O.P. // Zbirnik naukovih prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Ogienka / [za red. O.V.Gavrilova, V. I. Spivaka]. – Vip. XHI v dvoh chastina, chastina 1. – Serija: social'no-pedagogichna. – Kam'janec'-Podil's'kij: Medobori-2006, 2012. –S.252-258. 10. **Hohlina O.P.** Psihologo-pedagogichni osnovi korekcijs'koj sprjamovanosti trudovogo navchannja uchniv z vadami rozumovogo rozvitku / Hohlina O.P. – K.: Pedagogichna dumka, 2000. – 288 s. 11. **Shehter M.S.** Zritel'noe opoznanie: Zakonomernosti i mehanizmy / Shehter M.S. – M.: Pedagogika, 1981. – S.249.

Received 16.01.2016

Reviewed 28.02.2016

Accepted 26.03.2016

УДК 37.091.313:37.04:376

О.В. Чопік

gudyma_lena@mail.ru

РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У ФОРМУВАННІ КОЛЕКТИВУ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Відомості про автора: Олена Чопік, кандидат педагогічних наук, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. Email: gudyma_lena@mail.ru

Contact: Olena Chopik, PhD, Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. Email: gudyma_lena@mail.ru

Чопік О. В. Роль інтерактивних методів у формуванні колективу інклюзивного класу. Стаття присвячена актуальній проблемі формування колективу інклюзивного класу, зокрема, питанню використання педагогами інтерактивних методів у навчально-виховному процесі. Проаналізовано та узагальнено праці вчених, у яких висвітлено роль інтерактивних методів навчання і виховання, їх вплив на формування дружніх стосунків, сприятливого соціально-психологічного клімату інклюзивного класу, на вироблення в учнів власних цінностей, на розвиток світогляду. Вивчено ставлення педагогів до використання інтерактивних методів та технологій у навчально-виховному процесі. З'ясовано, чи використовують педагоги інтерактивні методи та технології навчання і виховання у своїй діяльності. Визначено, які конкретно інтерактивні методи та технології навчання і виховання використовують педагоги інклюзивних класів. Вивчено, з якою метою вчителі використовують у своїй роботі інтерактивні методи і технології. Розглянуто зміст методів і технологій, їх методика, які можна застосовувати на різних уроках та протягом проведення виховних заходів у початковій школі. Показано, що з метою вирішення гострих суперечливих питань із залученням всіх учнів до вирішення проблеми варто використовувати метод «Коло ідей». Визначено, що для розвитку навичок спілкування, вдосконалення вміння дискутувати у малій групі, можна використовувати метод «Акваріум». Доведено, що ефективним способом залучення дитини з особливими потребами до колективного обговорення проблеми є використання методу «Мікрофон». З'ясовано, що застосування у навчально-виховному процесі методу «Незакінчене речення» дозволяє удосконалити вміння вільно висловлювати свої думки, навички говорити переконливо. Визначено, що з метою вдосконалення вміння учнів дискутувати можна використати метод «Прес». Обґрунтовано, що з метою демонстрації різноманітності поглядів на одну проблему доцільно використовувати технологію «Обери позицію». Проаналізовано, що для колективного обговорення одного питання застосовується метод мозкового штурму. Перспективним напрямком дослідження є подальше вивчення впливу інтерактивних методів та технологій на формування позитивних взаємин учнів середніх та старших класів, дослідження інших умов становлення і розвитку колективних стосунків в інклюзивних класах.

Ключові слова: інтерактивні методи і технології, діти з вадами психофізичного розвитку, формування колективу, інклюзивний клас.

Чопик Е. В. Роль интерактивных методов в формировании коллектива инклюзивного класса. Статья посвящена актуальной проблеме формирования коллектива инклюзивного класса, в частности, вопросу использования педагогами интерактивных методов в учебно-

воспитательном процессе. Проанализированы и обобщены труды ученых, в которых освещены роль интерактивных методов обучения и воспитания, их влияние на формирование дружеских отношений, благоприятного социально-психологического климата инклюзивного класса, на выработку у учащихся собственных ценностей, на развитие мировоззрения. Изучено отношение педагогов к использованию интерактивных методов и технологий в учебно-воспитательном процессе. Выяснено, используют ли педагоги интерактивные методы и технологии обучения и воспитания в своей деятельности. Определено, какие конкретно интерактивные методы и технологии обучения и воспитания используют педагоги инклюзивных классов. Изучено, с какой целью учителя используют в своей работе интерактивные методы и технологии. Рассмотрено содержание методов и технологий, их методику, которые можно применять на разных уроках и в ходе проведения воспитательных мероприятий в начальной школе. Показано, что с целью решения острых спорных вопросов с привлечением всех учащихся к решению проблемы стоит использовать метод «Круг идей». Определено, что для развития навыков общения, совершенствования умения дискутировать в малой группе, можно использовать метод «Аквариум». Доказано, что эффективным способом привлечения ребенка с особыми потребностями к коллективному обсуждению проблемы является использование метода «Микрофон». Выяснено, что применение в учебно-воспитательном процессе метода «Незаконченное предложение» позволяет усовершенствовать умение свободно выражать свои мысли, навык говорить убедительно. Определено, что с целью совершенствования умения учащихся дискутировать можно использовать метод «Пресс». Обосновано, что с целью демонстрации разнообразия взглядов на одну проблему целесообразно использовать технологию «Выбери позицию». Проанализировано, что для коллективного обсуждения одного вопроса применяется метод мозгового штурма. Перспективным направлением исследования является последующее изучение влияния интерактивных методов и технологий на формирование позитивных взаимоотношений учеников средних и старших классов, исследования других условий становления и развития коллективных отношений в инклюзивных классах.

Ключевые слова: интерактивные методы и технологии, дети с нарушениями психофизического развития, формирование коллектива, инклюзивный класс.

Chopic O. V. The role of interactive methods in the formation of group of an inclusive class. The article is devoted to the problem of the formation of group of an inclusive class, in particular, the issue of using of interactive methods and technologies by teachers in the educational process.

Works of scientists that reveal the role of interactive methods and technologies of training and education, their influence on the formation of friendly intercommunication, favorable socio-psychological climate of an inclusive class, on the production of pupils' own values, on the development of philosophy have been analysed and summarized. The attitude of teachers towards the use of interactive methods and technologies in the educational process has been studied. It has been found out that the teachers use interactive methods and technologies in their activities. It has been defined which specific interactive methods used by teachers of inclusive classes. It has been studied for what purpose teachers use interactive technologies. It has been reviewed the methods and techniques that can be applied in a variety of lessons and carrying out educational activities at primary school. It is shown that to solve the acute disputes is used the method "Circle of ideas". It has been determined that for development of communication skills you can use the method "Aquarium". It has been proven that the "Microphone" is the effective method. It was found that the use in the educational process of the method of "Incomplete sentence" allows you to perfect the ability to express their thoughts, the skill to speak persuasively. It has been determined that to improve the pupils' skills to discuss you can use the "Press". It has been proved that it is advisable to use the "Select position". It has been analyzed that for collective discussion of one question is used the method of brainstorming.

Key words: interactive methods and technologies, children with violations of psychophysical development, the formation of the group, the inclusive class.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням розвитку загальної середньої освіти в Україні є забезпечення функціонування ефективної системи інклюзивної освіти, яка передбачає врахування потреб і можливостей кожної дитини незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

В Україні вивчається досвід зарубіжних фахівців з проблем інклюзивної освіти (О. Віннікова, Е. Даніелс, А. Конопльова, Т. Лещинська, Дж. Лупарт, М. Малофєєв, В. Олешкевич, К. Стаффорд, В. Трофімова, Bunch, J. Deppeler, D. Harvey, Karagiannis, T. Logeman, Peck, Rioux, Stainback, Staub, Strully, Valeo та ін.), розробляються власні шляхи запровадження інклюзивного навчання (В. Бондар, В. Засенко, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, М. Матвєєва, С. Миронова, В. Синьов, В. Тарасун, А. Шевцов та ін.).

Вагомого значення для розвитку інклюзивної освіти набуває питання формування колективу учнів інклюзивного класу. Суттєвим аспектом цієї проблеми є пошук шляхів та засобів подолання перешкод у процесі взаємодії дитини з порушеннями психофізичного розвитку з

однокласниками з типовим розвитком. Однією із умов формування позитивних взаємостосунків учнів у інклюзивному класі є використання інтерактивних методів та технологій у навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проте, хоча проблема становлення соціальних стосунків у інклюзивному класі є досить важливою, аналіз літературних джерел свідчить, що досліджувались лише окремі її питання (Даунінг, Ейхінгер, Р.Коззуол, А. Конопльова, Т. Лещинська, І. Лошакова, З. Лютфійя, О. Маланцева, Е. Новіцкі, В. Олешкевич, Р. Фріз, Murray-Seegart, Peck, Donaldson, Pezzoli та ін.). Роль інтерактивних методів та технологій навчання та виховання у формуванні колективу інклюзивного класу у корекційній педагогіці системно не вивчалась. З огляду на це, ми і обрали проблему дослідження.

Аналіз літературних джерел засвідчує, що використання інтерактивних методів і технологій у навчально-виховному процесі сприяють виробленню в учнів власних цінностей, розвитку світогляду, створюють атмосферу співробітництва, порозуміння і доброзичливості, дають можливість виявляти і реалізувати індивідуальні можливості. Застосування цих методів і технологій у навчально-виховному процесі дає змогу школяреві навчитися слухати іншу людину, поважати її думку, вчитися будувати взаємини у класному колективі, знайти своє місце у системі міжособистісних стосунків з однокласниками, уникати конфліктів, розв'язувати їх, шукати компроміси, знаходити спільне вирішення проблем. У сучасній загальній педагогіці питанню інтерактивного навчання присвячено праці Г. Сиротенка, Л. Пироженко, О. Пометун та інших [1; 3].

А. Конопльова, В. Олешкевич наголошують, що вчитель інклюзивного класу повинен цілеспрямовано сприяти спілкуванню та взаємодії між учнями [167]. Наприклад, посадити поруч дитину з типовим розвитком й учня з вадами психофізичного розвитку; пропонувати на уроці завдання, під час яких учні мають покладатися один на одного. Це сприятиме налагодженню дружніх стосунків. Діти з порушеннями психофізичного розвитку також повинні мати можливість допомагати однокласникам з типовим розвитком, оскільки в окремих видах діяльності вони можуть перевершувати своїх ровесників. Вчителю потрібно постійно заохочувати учнів допомагати одне одному, а лише потім звертатися за допомогою до педагога. Міжособистісна взаємодія у різноманітних умовах зближує учнів, виробляє емпатію, прихильність один до одного, усвідомлення індивідуальності кожного, відчуття захищеності [2; 4].

Метою статті є висвітлення ролі та змісту інтерактивних технологій у формуванні позитивних стосунків школярів в інклюзивному класі.

Виклад основного матеріалу. Передусім ми дослідили ставлення педагогів до використання інтерактивних технологій у навчально-виховному процесі. У дослідженні брали участь 42 вчителі інклюзивних шкіл. Основним методом дослідження було анкетування. Анкету кожен респондент заповнював індивідуально, у письмовій формі. Анкетування було анонімним.

Всі респонденти дали позитивну відповідь щодо використання інтерактивних методів у педагогічній діяльності.

Визначено, які конкретно інтерактивні методи та технології навчання і виховання використовують педагоги інклюзивних класів. Результати анкетування свідчать, що вони використовують у своїй практиці такі методи і технології: 38,1 % – «Коло ідей», 14,29 % – «Акваріум», 40,48 % – «Мікрофон», 35,71 % – «Незакінчене речення», 23,81 % – «Обери позицію», 14,29 % – «Прес», 76,19 % – мозковий штурм, 42,86 % – аналіз моральної ситуації, 45,24 % – рольова гра. Педагоги вказали також такі методи і технології, як «Групування», «Ажурна пилка», «Кола Вена», «Шість капелюхів».

Вивчалось, з якою метою вчителі використовують у своїй роботі вищевказані методи і технології. 76,19 % педагогів зазначили, що використовують їх «з метою активізації пізнавальної діяльності учнів», «для кращого сприймання навчального матеріалу та його закріплення», «для розвитку мислення, здатності розуміти свій емоційний стан і стан іншої людини, удосконалення уваги, створення бадьорого настрою», «для створення цікавих моментів на уроці, у результаті чого відбувається засвоєння навчального матеріалу», «для зацікавленості учнів на уроці, для збільшення мотивації навчання», «для зміни методів роботи, зацікавлення та стимулювання учнів до навчання», «з метою створення на уроках умов, щоб кожен учень відчув свій успіх», «щоб розвивати вміння висловлювати власну думку, позицію», «з метою розвитку творчих здібностей, логічного мислення, вміння правильно будувати висловлювання та висловлювати власну думку», «з метою покращення результативності успішності».

23,81 % вчителів вказали, що інтерактивні методи та технології «допомагають залучати інклюзованих дітей до роботи у колективі», «спонукають учнів до співпраці та взаємодопомоги під час навчально-виховного процесу», «допомагають створити комфортні умови навчання, за яких учень з особливими потребами відчуває свою успішність, відчуває себе частиною соціуму», «допомагають дітям підняти авторитет серед однокласників», «сприяють розвитку вмінь та навичок учнів, допомагають адаптуватися в учнівському колективі».

Результати дослідження свідчать, що всі педагоги використовують у навчально-виховному процесі інтерактивні методи з метою активізації пізнавальної діяльності учнів, проте лише четверта частина вчителів враховують їх як засіб формування колективу.

Тому вважаємо доцільним розглянути саме ті методи і технології, які можна застосовувати з метою формування колективу інклюзивного класу.

Для розв'язання вирішення гострих суперечливих питань із залученням всіх учнів до вирішення проблеми варто використовувати метод роботи у малих групах – **«Коло ідей»**.

Учні об'єднуються у групи, їм пропонується виконати одне і те саме завдання, яке складається з кількох питань чи позицій. Для його виконання виділяється час. Потім учні по черзі озвучують один аспект обговорюваної проблеми до тих пір, поки ідеї не вичерпуються. Заключним етапом є написання на дошці списку представлених ідей.

Наведемо приклад дискусійних запитань:

- Яким повинен бути справжній друг?
- У чому виявляється вихованість школяра?
- Як позначається неввічливість на взаєминах однокласників?
- Як виявляється повага до оточуючих людей?
- Чи потрібно проявляти чуйність до товариша, поведінка якого не є зразковою?

Для розвитку навичок спілкування, вдосконалення вміння дискутувати у малій групі можна використовувати метод **«Акваріум»**. Учні об'єднують у групи по 5-6 осіб і пропонують їм ознайомитись із завданням. Одна група займає місце у центрі класу, утворивши коло. Група у центрі отримує завдання прочитати отриманий текст вголос, за допомогою методу дискусії обговорити його у групі, прийняти спільне рішення за 3-5 хвилин. Решта учнів утворюють навколо них групу слухачів, спостерігають, чи дотримуються школярі у колі правил дискусії. Після закінчення обговорення група займає свої місця, а ситуацію аналізує уже весь клас. Вчитель ставить їм декілька питань. Наприклад: «Як ви вважаєте, чи правильна думка групи?», «Чи довели учні у колі свою думку?», «Який з аргументів є найбільш переконливим?». Потім місце в «Акваріумі» займає інша група і обговорює наступну ситуацію.

Ефективним способом залучення дитини з особливими потребами до колективного обговорення проблеми є використання фронтальних технологій інтерактивного навчання, зокрема, методу **«Мікрофон»**. Його використання дозволяє учням викласти свою думку швидко, по черзі відповідаючи на запитання вчителя, або висловити власну думку чи позицію при обговоренні ситуації.

Наприклад:

- пояснить вислів: «Частіше зазирає у самого себе»;
- запропонуйте «рецепти» дружби;
- дайте відповідь на запитання: «Яка людина є чесною?»;
- пояснить вислів: «вміти володіти собою».

В якості «мікрофона» може використовуватись будь-який предмет,

який після висловлення думки, передається наступному учневі.

Правила застосування цього методу наступні: говорити має право лише той, у кого у руках «мікрофон»; відповіді учасників дискусії не коментуються і не оцінюються; під час відповіді одного учасника інші не мають права щось говорити.

Застосування у навчально-виховному процесі такого методу, як **«Незакінчене речення»** дозволяє удосконалити вміння вільно висловлювати свої думки, навички говорити переконливо, вміння виділяти головне відносно запропонованої теми. Вчитель формулює початок речення, а учні повинні його закінчити. Наприклад: *«Дружба – це...»*, *«Я повинен ставитися до своїх однокласників з ...»*.

З метою вдосконалення вміння учнів дискутувати можна використати метод **«Прес»**. З його допомогою діти вчать формулювати і обґрунтовувати власні думки з дискусійного питання аргументовано, стисло, переконливо з наведенням прикладів, а також узагальнювати і чітко висловлювати власну позицію. Наведемо приклад використання вищевказаного методу:

– висловіть своє ставлення щодо вислову «Якщо я хочу краще зрозуміти людину, оцінити її вчинок, я ставлю себе на її місце»;

– що було б, якби усі люди були байдужими до чужого горя.

На початку роботи з дискусійними питаннями та проблемами доцільно використовувати технологію **«Обери позицію»** з метою демонстрації різноманітності поглядів на одну проблему, а також для усвідомлення учнями протилежних позицій щодо її розв'язання. Організація роботи здійснюється наступним чином. На дошці розміщуються правила і обговорюють їх. Потім пропонують школярам дискусійне питання і просять визначити свою позицію щодо нього: «За», «Проти», «Не знаю, не має конкретної позиції». Наступним етапом є обґрунтування своєї позиції кожним учнем. Після обговорення школярі можуть змінювати свою позицію. Підсумки діти підбивають самостійно.

Метод **мозкового штурму** застосовується для колективного обговорення одного питання. Визначивши проблему, діти по черзі висловлюють свої думки щодо її розв'язання, які записує секретар на дошці або папері. Потім знаходять спільне рішення стосовно варіанту її розв'язання. Цей метод формує вміння висловлювати свої думки, сприяє розвитку аналітичних здібностей учнів. Наприклад, назвіть риси характеру, які негативно впливають на розвиток дружніх стосунків.

Доцільно провести **аналіз моральної ситуації**, метою якого є забезпечення кращого розуміння учнями моральних категорій, розвитку критичного мислення, вміння застосовувати набуті знання у житті. Наведемо приклад:

У клас прийшов новий учень, Сергійко. Він шкутильгає на одну ногу. З цього приводу кілька однокласників постійно насміхаються з нього. Одного ранку, як тільки Сергійко збирався переступити поріг

класу, Артем навмисно штовхнув його, і хлопчик впав. Однокласники голосно розсміялися. Лише товариш по парті Дмитрик швиденько підбіг до Сергійка і допоміг йому підвестися.

– Як ви оцінюєте поведінку Дмитрика?

– А як можна охарактеризувати поведінку Павла та інших однокласників?

Висновки. Використання інтерактивних методів та технологій допомагає дітям з порушеннями психофізичного розвитку стати активнішими, впевненішими у собі, не боятись відповідати на запитання, брати участь в іграх, сприяє формуванню адекватної самооцінки.

Перспективним напрямком нашого дослідження є подальше вивчення впливу інтерактивних методів та технологій на формування позитивних взаємин учнів середніх та старших класів, дослідження інших умов становлення і розвитку колективних стосунків в інклюзивних класах.

Список використаних джерел

1. **Ганаба С. О.** Використання технологій критичного мислення та інтерактивного навчання на уроках етики у 5 класі : метод. посіб. для вчителя / С. О. Ганаба, Н. І. Журавська, Я. В. Серeda. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – 116 с. **2. Образовательная интеграция и социальная адаптация лиц с ограниченными возможностями :** пособ. для учителей, психологов и родителей детей с ограниченными возможностями / А. Н. Коноплева [и др.]. – Мн. : НИО, 2005. – 260 с. **3. Сиротенко Г. О.** Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г. О. Сиротенко. – Х. : Основа, 2003. – 80 с. **4. Скрипник Т.** Розвиток особистості в процесі інтеграції дитини з особливими потребами / Т. Скрипник // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. / редкол.: Н. Софій, І. Єрмаков [та ін.]. – К. : Контекст, 2000. – С. 32–34. **5. Чопік О. В.** Формування взаємин дітей з вадами опорно-рухового апарату із здоровими ровесниками в умовах інклюзивного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Чопік Олена Василівна. – Київ, 2013. – 247 с.

References

1. **Ganaba S. O.** Vykorystannya texnologij krytychnogo myslennya ta interaktyvnogo navchannya na urokax etyky u 5 klasi : metod. posib. dlya vchytelya / S. O. Ganaba, N. I. Zhuravska, Ya. V. Sereda. – Kam'yanecz'-Podilskyj : Abetka-NOVA, 2006. – 116 s. **2. Obrazovatel'naya integraciya i social'naya adaptaciya lic s ogranichennymi vozmozhnostyami :** posob. dlya uchitelej, psihologov i roditelej detej s ogranichennymi vozmozhnostyami / A. N. Konopleva [i dr.]. – Mn. : NIO, 2005. – 260 s. **3. Syrotenko G. O.** Suchasnyj urok: interaktyvni texnologiyi navchannya /

G. O. Syrotenko. – X. : Osnova, 2003. – 80 s. **4. Skrypnyk T.** Rozvytok osobystosti v procesi integraciyi dytyny z osoblyvymy potrebamy / T. Skrypnyk // Kroky do kompetentnosti ta integraciyi v suspilstvo : nauk.-metod. zb. / redkol.: N. Sofij, I. Yermakov [ta in.]. – K. : Kontekst, 2000. – S. 32–34. **5. Chopik O. V.** Formuvannya vzajemyn ditej z vadamy opornoruxovogo aparatu iz zdorovymy rovesnykamy v umovax inklyuzyvnogo navchannya : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.03 / Chopik Olena Vasylivna. – Kyyiv, 2013. – 247 s.

Received 03.02.2016

Reviewed 05.03.2016

Accepted 27.03.2016